

Abstrakt

Niniejsza rozprawa ma charakter interdyscyplinarny, łączy analizę literaturoznawczą, onomastykę literacką oraz antropologię. Wybór do korpusu tekstów amerykańskich pisarek etnicznych umożliwia unaocznienie związku pomiędzy kosmologią, obrzędowością i mitologią wybranej grupy etnicznej a literaturą tworzoną przez jej przedstawicielki. Praca dowodzi, że związek ów opiera się na myśleniu magicznym, które okazuje się wspólnym mianownikiem dla antropologii i analizowanego gatunku literackiego. Gatunkiem tym jest wywodzący się bezpośrednio z realizmu magicznego, feminizm magiczny. Ograniczenie korpusu tekstów do pisarstwa kobiecego ułatwia analizę porównawczą i wzbogaca ją o nowy wymiar. Teksty analizowane są na płaszczyźnie ideologicznej z pomocą krytyki feministycznej. Rozprawa dowodzi, że feminizm magiczny, którego status w literaturoznawstwie nie jest jednoznaczny, zasługuje na miano gatunku i jako taki może być przedmiotem badań zorientowanych na gatunkową analizę porównawczą. Korpus został dodatkowo ograniczony do trzech grup etnicznych posiadających bogatą tradycję literacką, których pisarski dorobek w ramach badanego zagadnienia jest obszerny, a zarazem zróżnicowany, co stanowi dobry przyczynek do analizy komparatystycznej.

Powieści i opowiadania przedstawicielek trzech grup etnicznych analizowane są w rozprawie przez pryzmat imion własnych. Kluczowym założeniem jest fakt, że imiona są kluczem do skomplikowanej, często rozdartej między dwoma światopoglądami tożsamości bohaterek i bohaterów, a tożsamość i próby jej zdefiniowania są z kolei głównymi tematami analizowanych tekstów. Rozprawa doktorska dowodzi, że imiona własne są nośnikami znaczenia i jako takie stanowią ważki element tworzenia magiczno-realistycznych światów w powieściach i opowiadaniach współczesnych autorek amerykańskich z mniejszości narodowych. Analiza wielu tekstów reprezentatywnych dla trzech grup etnicznych, tj. rdzennych Amerykanek, Afroamerykanek i Latynosek przeczy

dość powszechnemu przekonaniu, że pisarki przypadkowo wybierają imiona, które w ich twórczości pełnią jedynie funkcję identyfikacyjną. Przeciwnie, badania literackie dowodzą, że autorki świadomie stosują strategie onomastyczne, a imiona przez nie wybierane są często kluczowym elementem charakteryzacji bohaterek i bohaterów. Tak na poziomie narracji jak i ideologii imiona własne mają wielki potencjał i nadpisują na tekst własne historie, ważne dla interpretacji całego dzieła.

Zawężenie badań literackich do analizy nazewnictwa w tekstach amerykańskich pisarek etnicznych pozwala na uchwycenie całości problemu i stworzenie onomastykonu feminizmu magicznego. Interpretacyjny potencjał imion wydobywany jest z pomocą analizy etymologicznej, morfologicznej, intertekstualnej, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu kulturowego danej grupy etnicznej. Onomastykon, o którym mowa nie jest jedynie zbiorem imion, które pojawiają się w analizowanych tekstach, z informacją o ich funkcji w danym dziele literackim, co jest częstym sposobem przedstawiania nazewnictwa literackiego w pracach badaczy z różnych ośrodków i różnych krajów. Onomastykon będący owocem tej pracy należy rozumieć jako pogłębioną analizę strategii onomastycznych stosowanych przez amerykańskie pisarki etniczne, gdzie poszczególne imiona stanowią raczej środek niż cel badań.

Przyjęta gatunko-centriczna metodologia badań oscyluje wokół tekstów etnicznych. Dyscypliną pomocniczą, która w decydującym stopniu wpływa na kształt rozprawy jest antropologia. Klasyczne jak i najnowsze badania antropologiczne wskazują na obecność myślenia magicznego wśród społeczności plemiennych, które manifestuje się między innymi w postrzeganiu imion jako nieodzownych części osoby ludzkiej, które mogą mieć magiczne, sprawcze właściwości. Dzięki uwzględnieniu antropologii w metodologii badań nad onomastyką literacką w pisarstwie etnicznym, w rozprawie można dowieść istnienia zbieżności między stosowanymi przez pisarki strategiami onomastycznymi a ceremoniami

i zwyczajami nazewniczymi obecnymi w tradycji poszczególnych grup etnicznych, z których pisarki pochodzą.

Osią kompozycyjną rozprawy jest wspomniany już związek między imieniem a tożsamością bohaterek i bohaterów. Jednak dzięki odniesieniu się do prac, dotyczących głównie zagadnień totemizmu i tabu, Jamesa Frazera, Sigmunda Freuda, Edmunda Leacha, a przede wszystkim Claude'a Lévi-Straussa, analiza onomastyczna zostaje pogłębiona i uszczegółowiona. W ramach antropologii imion udaje się wyróżnić następujące kategorie: imiona totemiczne, tabu imion i bezimiennosc, imiona sekretne, imiona mityczne, imiona krzywdzące (*injurious*), imiona chroniące (*protective*), obrzędy i rytuały związane z nadawaniem imion oraz performatywnosc imion.

Wokół wyżej wymienionych kategorii zbudowane są strategie onomastyczne stosowane przez amerykańskie pisarki etniczne w ramach feminizmu magicznego. Rozdziały merytoryczne rozprawy również zostały ustrukturyzowane opierając się na wyróżnionych strategiach. Kolejną osią podziału jest etnia pisarek. W kolejnych rozdziałach omówione są te same zagadnienia w twórczości konkretnych pisarek, co ułatwia analizę komparatystyczną. Strukturę rozprawy dopełniają wstęp, rozdział poświęcony metodologii oraz wnioski.

W rozdziale pierwszym omówiony zostaje zakres badań i przedstawione kryteria wyboru tekstów do korpusu, wyjaśnione zostają kluczowe pojęcia takie jak imiona magiczne czy ukryte znaczenia (*deep talk*). Przedstawiam również badaczy, literaturoznawców i onomastów, których prace w największym stopniu wpłynęły na kształt moich badań, przede wszystkim Debrę Walker King oraz Jamesa Odelle Butlera. Przybliżona również zostaje onomastyka i onomastyka literacka jako dyscypliny badawcze, uzasadniona zostaje także gatunko-centriczna analiza imion poprzedzona wyjaśnieniami z zakresu studiów nad gatunkiem. Zarysowana zostaje historia realizmu magicznego i feminizmu magicznego, a także kontekst literacki (literatura etniczna Stanów

Zjednoczonych). Ważne miejsce w pierwszym rozdziale przypada dyskursowi feministycznemu ze szczególnym uwzględnieniem feminizmu tak zwanej trzeciej fali. W ostatniej części rozdziału przedstawiona zostaje antropologia jako dziedzina pomocnicza w zakresie badań nad imionami w literaturze etnicznej ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji myślenia magicznego, a także totemizmu i tabu.

Rozdział drugi analizuje imiona magiczne w pisarstwie Afroamerykanek. Badane są strategie onomastyczne stosowane przez takie pisarki jak Toni Morrison, Gloria Naylor, Ntozake Shange i Paula Marshall. Głównymi wnioskami z badań nad imionami magicznymi w feminizmie magicznym tej grupy etnicznej jest fakt, że imiona mają moc sprawczą, powołują do życia i je podtrzymują będąc czasem jedyną „ludzką” właściwością bohaterki i bohaterów, ale mogą też krzywdzić i dehumanizować. Performatywność imion objawia się również w zdolności imion do przywoływania duchów zmarłych przodków. Imiona są silnie sprzężone z niewolnictwem i jego długofalowymi skutkami, pozwalają rozpocząć nowe życie, odnaleźć lub na nowo zdefiniować tożsamość. Rozdział drugi udowadnia również, że imiona są ważkimi nośnikami znaczenia, tworzą metateksty i sieci intertekstualnych nawiązań. Głównymi źródłami odniesień jawią się Biblia oraz afrykańskie i afroamerykańskie mitologie i systemy wierzeń.

Na poziomie ideologicznym, imiona uposażają bohaterki w magiczne zdolności, takie jak przewidywanie przyszłości, kontakt ze zmarłymi czy czary. Natomiast strategia bezimienności wskazuje na bunt wobec opresji tak na tle rasowym jak i płciowym. Bohaterki odrzucają narzuconą im narrację na rzecz języka ciała, który prowadzi je do odkrycia na nowo własnej tożsamości. Badania w tej części pracy opierają się na teoriach Héléne Cixous i Luce Irigaray.

Rozdział trzeci poświęcony jest twórczości rdzennych Amerykanek głównie Pauli Gunn Allen, Leslie Marmon Silko, Louise Erdrich i Lindy Hogan. Na pierwszy plan w tym rozdziale, podobnie jak w poprzednim, wysuwa się relacja między imieniem a

tożsamością, która w tym przypadku analizowana jest między innymi w oparciu o poglądy Slavoja Žižka. Podobnie jak w dwóch pozostałych grupach etnicznych kluczowa jest kategorię Innego. Rozdział trzeci dowodzi, że wyobcowanie, stan zawieszenia między dwoma kulturami i związane z tym napięcie, które są manifestowane w całokształcie twórczości rdzennych Amerykanek, znajdują swoje odzwierciedlenia także w imionach bohaterek i bohaterów.

Badania w zakresie imion totemicznych dowodzą, że koncepcja znana z antropologii nie ma prostego przełożenia na strategie onomastyczne stosowane przez pisarki pochodzenia indiańskiego. Imiona totemiczne są zdekonstruowane, w niektórych przypadkach faktycznie umacniają bohaterów i uposażają ich w magiczne zdolności, ale często podkreślają wspomniane już wyobcowanie i niemożność odnalezienia własnej tożsamości pośród skonfliktowanych wartości. Imiona totemiczne wskazują również na kluczową w indiańskich kosmologiach równowagę i harmonię między naturą a człowiekiem.

Bardzo istotnym wnioskiem wynikającym z badań nad imionami w twórczości rdzennych Amerykanek jest niezwykle silny wpływ jaki wywiera mitologia, systemy wierzeń i tradycja ustna na całokształt tekstów, a w szczególności na wydźwięk imion własnych. W imionach ożywają mityczne postacie, boginki i bogowie, uosabiają się elementy przyrody. Przez przywołanie postaci obdarzonych wyjątkową, magiczną mocą, imiona same stają się nośnikami ponadnaturalnych zdolności. Imiona mają funkcję sprawczą, która w bezpośredni sposób nawiązuje do pierwotnych mocy stwórczych, które w indiańskich społecznościach były uosabiane z elementem kobiecym.

Na poziomie ideologicznym imiona wskazują na kobiecą moc stwórczą, ale także na rolę kobiet w zachowaniu harmonii między światem człowieka i naturą. Postacie kobiece łączą również świat białych i rdzennych Amerykanów, co jest widoczne w

imionach, jakie noszą. Imiona te nawiązują intertekstualnie do postaci z tradycji europejskiej i chrześcijańskiej.

Rozdział czwarty poświęcony jest twórczości Latynosek tworzących w ramach feminizmu magicznego. Pisarki, których twórczość podlega badaniom to między innymi Sandra Cisneros, Ana Castillo, Helena María Viramontes, Carla Trujillo, Ana-Maurine Lara Kathleen Alcalá i Cristina García. Na pierwszy plan wysuwa się performatywność imion rozumiana w duchu rozważań Judith Butler. Rozdział dowodzi, że imię to ważki element stwarzania człowieka i zanurzania go w kulturze poprzez naznaczenie go imieniem, które jednoznacznie wskazuje na płeć i rasę. Uwikłanie w ograniczenia, które na bohaterki nakłada ich pochodzenie oraz płeć, przemoc i dyskryminacja, której w związku z tym doświadczają, jawią się jako główne tematy twórczości analizowanych pisarek. Rozprawa dowodzi, że relacja między imieniem a tożsamością to, podobnie jak przypadku pisarstwa rdzennych Amerykanek i Afroamerykanek, pole bitwy, gdzie ścierają się różne wizje świata i systemy wartości. Kategoria inności jest podstawowym wyznacznikiem tożsamości bohaterek i bohaterów, a imię, a częściej bezimiennność, jest kluczową manifestacją tego faktu.

W odróżnieniu od dwóch pozostałych grup etnicznych, w twórczości Latynosek ważną strategią onomastyczną jest nadawanie bohaterom przydomków, jest to bezpośrednio nawiązanie do europejskiej konwencji baśniowej, a ich funkcją jest podkreślenie inności i marginalizacji bohaterów. Przydomki, podobnie jak inne imiona, nadpisują własne historie na główny tekst. Tworzą one niezależną narrację, czasem stojącą w jawnej opozycji do głównego tekstu.

Na grunt onomastyczny przełożony zostaje synkretyzm powieści amerykańskich Latynosek. Imiona totemiczne, w odróżnieniu od tych pojawiających się w twórczości rdzennych Amerykanek, rzadko odsyłają do zwierząt, a często do katolickich świętych czy synkretyzowanych z nimi bóstw z afrykańskiego panteonu. Pojawiają się również

odniesienia do spuścizny europejskiej, legend i mitów meksykańskich (w tym azteckich i majańskich). Inaczej niż w przypadku pisarstwa rdzennych Amerykanek, nawiązania do postaci mitycznych i legendarnych jest częściej wyrazem niespełnionych marzeń i myślenia życzeniowego niż sposobem na umocnienie bohaterek.

Podobnie jak w twórczości Afroamerykanek możliwym wyjściem z kręgu patriarchalnej przemocy i władzy jest siostrzeństwo, które na płaszczyźnie onomastycznej manifestowane jest przez nawiązania intertekstualne pomiędzy imionami bohaterek i bohaterów.

Podsumowując, niniejsza rozprawa doktorska dowodzi, że onomastyka literacka jest efektywnym narzędziem analitycznym, która nie tylko wzbogaca odczytania tekstów pisarek etnicznych, ale jest często kluczowa dla zrozumienia całości danego dzieła. Rozprawa zwraca uwagę na hermeneutyczną ważkość analizy imion i strategii onomastycznych w każdym dziele literackim. Interdyscyplinarny charakter pracy okazuje się istotny dla analizy komparatystycznej literatury etnicznej, gdyż poprzez połączenie analizy literaturoznawczej z analizą onomastyczną i antropologią, pozwala na uwidocznienie wspólnej płaszczyzny, na jakiej funkcjonuje amerykańskie pisarstwo etniczne feminizmu magicznego. Feminizm magiczny to gatunek, który nie otrzymał wystarczającej uwagi ze strony krytyczek i krytyków literatury, a niniejsza rozprawa stanowić może przyczynek do dalszych badań w tym zakresie. Twórczość pisarek etnicznych jawi się w rozprawie jako kontrastujące z głównym, kanonicznym nurtem pisarstwa amerykańskiego. Jednak analiza onomastyczna to tylko jedno z wielu narzędzi, które umożliwiają analizę komparatystyczną i dalsze badania powinny uwzględniać inne narzędzia i płaszczyzny porównawcze.